

حکم فقہی مجسمہ سازی و تقاشی

تألیف:

دینقہ جالوی

بامقدمہ، ویرایش و تصحیح علمی:

دکتر احمد علی قانع

www.ketab.ir

انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com
فروشگاه اینترنتی:
www.ketabesadiq.ir

دانشگاه امام صادق علیه السلام

حکم فقهی مجلس بازرگانی و نقاشی ■ تألیف: صدیقه چالویی ■ با مقدمه، ویرایش و تصحیح علمی: دکتر احمدعلی قانع ■ نشر: دانشگاه امام صادق (ع) ■ چاپ اول: ۱۳۹۵ ■ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ و تصحیف: سستکی ■ شابک: ۹-۴۸۲-۲۱۴-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۱۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: چالویی، صدیقه، ۱۳۳۹
عنوان و نام پدیدآور: حکم فقهی مجسمه‌سازی و نقاشی / سید صدیقه چالویی؛ با مقدمه، ویرایش و تصحیح علمی احمدعلی قانع.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری: ۱۹۶ ص.
شابک: ۹-۴۸۲-۲۱۴-۶۰۰-۹۷۸
موضوع: نقاشی (فقه)
موضوع: پیکرتراشی (فقه)
موضوع: هنرها (فقه)
موضوع: اسلام و هنر
شناسه افزوده: قانع، احمدعلی، ۱۳۳۳ - مقدمه‌نویس، ویراستار
شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ح ۸ ج ۲ / BP ۲۳۲/۸۲۵
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۷۴
شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۵۱۹۶۶

فهرست مطالب

۱۱	سپاس آزاری
۱۳	سخن ناشر
۱۵	مقدمه مصحح
۱۷	چکیده
۱۹	مقدمه
۲۳	بخش اول: کلیات و تعاریف
۲۵	فصل اول: تعریف هنر و مصادیق برجسته آن
۲۵	۱-۱. معنای لغوی هنر
۲۶	۲-۱. معنای اصطلاحی هنر
۲۶	۱-۲-۱. تقسیمات هنر
۲۸	۲-۲-۱. ضرورت شناسایی مصادیق هنرها
۲۸	۳-۲-۱. هنرهای تجسمی، هنرهای بصری
۲۸	الف. نقاشی
۲۹	ب. طراحی صنعتی
۲۹	ج. طراحی گرافیک
۳۰	د. معماری
۳۰	هـ. هنر گرافیک
۳۱	و. انیمیشن
۳۲	ز. کارتون‌های سیاسی (کاریکاتور)

- ح. داستان مصوّر ۳۲
- ط. عکاسی و هنر ۳۲
- ی. هولوگرام یا تصویر سه بعدی ۳۳
- ک. پیکره‌سازی ۳۵
- ۱-۲-۴. تئاتر عروسکی و پیدایش آن ۳۷
- ۱-۲-۴-۱. تفاوت عروسک نمایش و اسباب بازی ۳۸
- ۱-۳. هنر در تاریخ اسلام ۳۸
- ۱-۴. فلسفه هنر از دیدگاه اسلام ۴۳
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری فصل اول ۴۴
- فصل دوم. فن‌های گستره جدید برای پژوهش‌های فقهی ۴۷
- ۱-۲. ضرورت پژوهش‌های فقهی در زمینه هنر ۴۷
- ۱-۲. پیشینه مجسمه‌سازی و نقاشی ۴۹
- ۱-۲-۳. مجسمه‌سازی و انحراف عقیدتی و پرستشی ۵۱
- ۱-۲-۴. معانی صورت و تمثال از نگاه لغت‌شناسان، فقها، مفسران، آیات و روایات ۵۳
- ۱-۲-۴-۱. مفهوم تمثال ۵۳
- ۱-۲-۵. مفاهیم و مصادیق صورت و تمثال در قرآن کریم و متون تفسیری ۵۷
- ۱-۲-۵-۱. تمثال در قرآن و متون تفسیری ۵۷
- ۱-۲-۶. صوره در قرآن و متون تفسیری ۶۰
- ۱-۲-۷. مفهوم صورت و تمثال و مصادیق آن در روایات ۶۸
- ۱-۲-۸. مفهوم صورت و تمثال در متون فقهی ۷۰
- ۱-۲-۸-۱. مفهوم صورت و تمثال از دیدگاه امام خمینی (ره) ۷۱
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری فصل دوم ۷۲
- بخش دوم: نظریات فقهای امامیه در زمینه حکم نقاشی و مجسمه‌سازی و مستندات آن‌ها** ۷۵
- فصل سوم: بیان نظریات فقهای امامیه در زمینه نقاشی و مجسمه‌سازی ۷۷
- ۱-۳. نظریه اول: نظریه حرمت تصویر به نحو مطلق (چه جاندار، چه بی‌جان، چه مجسمه، چه نقاشی) ۷۷

۷۸ ۱-۱-۳. ابو صلاح حلبی
۷۹ ۲-۱-۳. قاضی بن برآج
۷۹ ۲-۳. نظریه دوم: نظریه حرمت تصویر جانداران به طور مطلق
۸۰ ۱-۲-۳. ابوالقاسم خویی
۸۰ ۲-۲-۳. نظام‌الدین صهرشتی
۸۰ ۳-۲-۳. ابن ادريس حلبی
۸۰ ۱-۲-۱. محقق کرکی
۸۱ ۵-۲-۲. مرتضی انصاری
۸۲ ۶-۲-۳. یوسف حرانی
۸۲ ۱-۲-۳. محقق نراقی
۸۲ ۸-۲-۳. علامه حلی
 ۳-۳. نظریه سرمنظریه حرمت مجسمه‌سازی به نحو مطلق (چه جاندار، چه بی‌جان)
۸۴ ۱-۳-۳. شیخ مفید
۸۴ ۲-۳-۳. شیخ طوسی
۸۴ ۳-۳-۳. سلار بن عبدالعزیز
۸۵ ۴-۳-۳. علامه حلی
۸۵ ۵-۳-۳. محقق اردبیلی
۸۶ ۶-۳-۳. شیخ حسین نوری
۸۶ ۷-۳-۳. شیخ لطف‌الله صافی
۸۷ ۴-۳. نظریه چهارم: نظریه حرمت مجسمه جانداران
۸۷ ۱-۴-۳. صاحب جواهر
۸۸ ۲-۴-۳. سید علی طباطبائی
۸۸ ۳-۴-۳. سید محمدرضا گلپایگانی
۸۸ ۴-۴-۳. شیخ محمدتقی بهجت
۸۸ ۵-۴-۳. حسین علی منتظری
۸۹ ۶-۴-۳. امام خمینی (ره)

- ۳-۵. نظریه پنجم: نظریه عدم حرمت تصویر به نحو مطلق (چه مجسمه چه غیر مجسمه چه جاندار چه بی جان) ۹۰
- ۳-۵-۱. شیخ طوسی ۹۰
- ۳-۵-۲. امین الاسلام طبرسی ۹۱
- ۳-۵-۳. آقا بزرگ تهرانی ۹۱
- ۳-۵-۴. محقق اردبیلی ۹۲
- ۳-۵-۵. شیخ انصاری ۹۲
- ۳-۵-۶. نقد اشکالات وارد شده بر مرحوم شیخ انصاری ۹۳
- ۱-۵-۶. شیخ محمدجواد مغنیه ۹۴
- ۲-۵-۶. شهید و عیسی مطهری ۹۵
- ۳-۵-۶. سید مصطفی خمینی ۹۵
- ۳-۵-۹. میرزا جواد تبریزی ۹۶
- ۳-۶. اجمالی از کلمات مذهب چهارگانه فقهی اهل تسنن ۹۶
- فصل چهارم: مبانی و مسلمات نظریات فقهای امامیه در زمینه حکم مجسمه‌سازی و تصویرگری**
۴. مستندات نظریه حرمت ۱۰۳
- ۴-۱. روایات ۱۰۳
- ۴-۱-۱. روایات دال بر حرمت مطلق (اعمال مجسمه و نقاشی، جاندار و بی جان) ۱۰۴
- ۴-۱-۱-۱. روایات دال بر اینکه حضرت رسول (ﷺ) امر مؤمنان (رضی الله عنهم) را مأمور کرد تندیس‌ها را نابود و محو کند ۱۰۴
- ۴-۱-۱-۲. روایاتی که بیان‌کننده عدم ورود فرشتگان به داخل منزل دارای تصویر است ۱۰۹
- ۴-۱-۱-۳. روایاتی که از تزئین خانه‌ها توسط تصویر نهی کرده‌اند ۱۱۲
- ۴-۱-۱-۴. روایاتی که بیان‌کننده عذاب و بازخواست صورتگر است ۱۱۴
- ۴-۱-۱-۵. روایاتی که دال بر کراهت داشتن حضرت رسول (ﷺ) و ائمه اطهار (رضی الله عنهم) بر وجود مجسمه و نقاشی در خانه‌هایشان است ۱۱۶
- ۴-۱-۱-۶. روایاتی که دال بر خروج از اسلام برای ممثل یا مصور است ۱۱۸

۱۲۲.....	۴-۱-۲. روایات دال بر حرمت مجسمه‌سازی و نقاشی جانداران
۱۲۲.....	۴-۱-۲-۱. روایاتی که دال بر اجبار صورتگر در دمیدن روح در روز قیامت است
۱۲۹.....	۴-۲-۲. روایاتی که از طریق مفهوم مخالف آن دال بر حرمت مجسمه‌سازی و نقاشی حیوانات است، (روایات محراب و تمثال حضرت سلیمان (ع))
۱۳۷.....	۲-۱-۲. روایات دال بر حرمت مجسمه‌سازی جانداران
۱۳۷.....	۱-۳-۱. ادله شیخ انصاری مبنی بر حرمت نقاشی جانداران
۱۴۶.....	۴-۱-۴. روایات دال بر حرمت نگهداری مجسمه و تصویر
۱۵۷.....	۴-۱-۵. روایات دال بر جواز نگهداری مجسمه و تصویر
۱۶۴.....	۴-۲. اجماع
۱۷۱.....	۴-۳. دلایل فقهی به حرمت مجسمه‌سازی و نقاشی
۱۷۸.....	یادداشت‌ها
۱۷۹.....	منابع و مأخذ
۱۸۷.....	نمایه

www.ketab.ir

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
 وَكَمَدْنَا دَاوُدَ وَ سُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 فَضَّلْنَا عَلَيَّ كَثِيرًا مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
 (قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی نسل‌های آینده، بانقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محرز، یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد؛ زیرا که «لم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل‌ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون سازد.

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهره‌مندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که هم‌اکنون ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبیعتاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیان‌گذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود با اتکاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتواند به مرجعی تمام عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی‌ها، به منظور مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آن‌ها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و ... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه امام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه نام نهادند - در تکالیف کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت رجعت مکتب علمی امام صادق علیه السلام را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (ان شاء الله)

ولله العجز

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه مصحح

یکی از موضوعات دینی که در حال حاضر مورد ابتلا بوده و در کتب فقهی پیرامون آن نظرات متفاوتی دیده شده، موضوع و حکم فقهی مجسمه‌سازی و نقاشی می‌باشد. وقتی سخن از حکم فقهی به میان می‌آید در آغاز ذهن انسان به حکم تکلیفی یعنی یکی از پنج حکم و حریم، حرمت، اباحت، کراهت و استحباب منصرف می‌گردد و به تبع آن حکم وضعی صحت یا بطلان خرید و فروش و یا کسب درآمد از طریق ساختن، اجاره و امثال آن، تداعی می‌شود. مصادیق نقاشی و مجسمه‌سازی را هر روزه در سطح شهرها، در کنار پل‌ها و داخل پارک‌ها، موزه‌ها، کتابخانه‌ها، هتل‌ها، رستوران‌ها و... به شکل نقاشی‌های ساده و برجسته و تندیس‌های ناقص و کامل حیوانات و انسان‌ها مشاهده می‌کنیم. کارخانه‌های عروسک‌سازی به عنوان اسباب‌بازی کودکان و حتی کسانی که در خانه خود با پارچه عروسک پارچه‌ای می‌سازند یا با بر تابلوهای نقاشی تصویر انسان‌ها یا درخت‌ها یا حیوانات را نقاشی می‌کنند همه مصادیق تولید یا نگهداری و یا خرید و فروش نقاشی و مجسمه هستند و لازم است حکم کار و فعالیت خود را از نظر فقه اسلام بدانند. اصل کتابی را که پیش رو دارید تلاشی است از سرکار خانم صدیقه چالویی که به عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته الهیات، گرایش فقه و مبانی حقوق دانشگاه آزاد اسلامی (واحد علوم و تحقیقات) در سال ۱۳۸۴ به رشته تحریر در آمد و

بنده در آن پایان‌نامه مسئولیت مشاوره را عهده‌دار بودم. همینجا از استاد راهنمای محترم این پایان‌نامه یعنی جناب استاد آقای دکتر سید ابوالقاسم نقیبی تقدیر و از راهنمایی‌های ایشان در به ثمر رساندن آن پایان‌نامه که اصل این کتاب را تشکیل داده تشکر و قدردانی می‌کنم.

این نوشته نیازمند بازبینی هم از جهت محتوایی و هم از جهت شکلی و ظاهری بود تا بتواند به شکل کتابی چاپ شده و در اختیار علاقه‌مندان مخصوصاً کسانی که موضوعات فقهی مبتلا به روز را دنبال می‌کنند قرار گیرد. تلاش افزوده شده بر اصل، بازبینی و افزودن و کاستن از برخی مطالب و اصلاحات صورتی و شکلی بود که فرع آن اصل را تشکیل می‌دهد حاصل آنچه از این کتاب بر می‌آید اینکه؛ نقاشی و مجسمه‌سازی در عصر حاضر مفسده‌بت‌پرست و ترویج شرک و عقاید ناروا را ندارد و چه‌بسا وسیله‌ای باشد برای تقویت روح فرهنگ دینی و اسلامی و یا کشوری و ملی و بنابراین از نظر حکم تکلیفی حرامی ندارد و از نظر حکم وضعی این کار و محصولات آن قابلیت خرید و فروش و اجاره و امثال آن را دارند. بلی اگر در خلال نقاشی یا مجسمه‌سازی نقاش یا مجسمه‌ساز تصویر ناروای دو یا سه بعدی که باعث گمراهی یا تحریک شهوانی یا ناهنجاری فردی و اجتماعی دیگری می‌شود خلق کنند این کار اشکال خواهد داشت اما این مسئله به اصل نقاشی یا تصویرگری و مجسمه‌سازی مربوط نمی‌شود چرا که این‌گونه گمراه‌سازی‌ها از طریق بیان و سخن هم امکان پذیر است در حالی که اصل بیان و سخن گفتن را کسی حرام نمی‌داند.

به هر روی امید است این نوشته مورد استفاده دانشجویان، اساتید در این بحث فقهی قرار گیرد و ما را از اشکالات و خطاها آگاه نمایند.